

NEMZETKÖZI
SZAKMAI ANYAGOK

Edulingua

A KÉTNYELVŰ GYERMEKEK ANYANYELVÉNEK
FONTOSSÁGA AZ OKTATÁS SZEMPONTJÁBÓL

EDULINGUA
NEMZETKÖZI SZAKMAI ANYAGOK
Sorozatszerkesztő: Bartha Csilla

A KÉTNYELVŰ GYERMEKEK ANYANYELVÉNEK FONTOSSÁGA AZ OKTATÁS SZEMPONTJÁBÓL

Jim Cummins

Az eredeti tanulmány:

Jim Cummins: Bilingual Children's Mother Tongue:
Why is it important for education? SPROGFORUM 19
[<http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum/Espr19/CumminsENG.pdf>]

Fordította: Huppert Anna

Lektorálta: Bartha Csilla

ELKH Nyelvtudományi Intézet
Többnyelvűségi Kutatóközpont/MTA NyelvEsély
Szakmódszertani Kutatócsoport
(MTA SZ-007/2016)

Budapest, 2021.

A KÉTNYELVŰ GYERMEKEK ANYANYELVÉNEK FONTOSSÁGA AZ OKTATÁS SZEMPONTJÁBÓL¹

*Jim Cummins*²

A globalizáció manapság kedvelt témája a sajtónak. Ha a hangsúly azon van, hogy a globalizáció piacokat nyit meg, minden rendben van, míg más esetben a globalizáció kifejezés a szegény és gazdag nemzetek és népek közötti szakadék további elmélyüléséhez kötődik, és ilyenkor rögtön elítélően nyilatkozunk róla.

A pedagógusok szempontjából fontos következménye a globalizációnak, hogy egyre nagyobb mértékű a kivándorlás. E mobilitás mögött több tényező is rejtőzik: a jobb anyagi helyzetre való törekvés, a munkaerőhiány azokban az országokban, ahol a születések száma alacsony, a menekültek állandó beáramlásából adódó feszültségek a menekültcsoportok között, az egyik csoport dominanciája a másik fölött, mely elnyomássá nővi ki magát, de ilyen tényező lehet a természeti katasztrófa is. Az EU gazdasági integrációja szintén elősegíti a munkaerő szabad áramlását a tagállamok között. Az országok közti (általában) nehézkes és lassú utazás szintén a mobilitás malmára hajtja a vizet. Az elvándorlás következménye pedig a nyelvi, kulturális, „faji” és vallási sokszínűség az iskolákban. Ezt szemlélteti például az, hogy a kanadai Torontóban az óvodás gyerekek 58%-a olyan családban él, ahol a mindennapi kommunikáció nyelve nem a standard angol. Annak ellenére, hogy az európai és észak-amerikai iskolák évek óta együtt élnek ezzel a változatossággal, e kulturális és nyelvi másság kérdése továbbra is tele van feszültséggel; az oktatási politikák és gyakorlatok jelentősen eltérnek a különböző országok között, de még egyazon országon belül is. A neonáci csoportosulások több helyen is pártolják a bevándorlók és kulturálisan sokszínű közösségek elleni nyílt rasszista fellépést. Vannak olyan politikai pártok és csoportosulások, melyek valamivel felvilágosultabban próbálják a bevándorló közösségek „problémáját” megoldani és őket az iskolákba és a társadalomba integrálni. A bevándorlókat azonban ők is problémának tekintik, akik a fogadó ország társadalma számára kevés haszonnal járnak. Attól tartanak, hogy a nyelvi, kulturális, „faji” és vallási sokszínűség veszéllyel járhat a nemzeti identitására vonatkozóan. Ennélfogva oktatáspolitikájuk is arra törekszik, hogy ezt a problémát megszüntesse.

Míg a neonáci csoportok a bevándorlók eltávolítását követelik, vagy

¹ A tanulmány eredeti nyelven, interneten is elérhető:

<http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum/Espr19/CumminsENG.pdf>

² A szerző a University of Toronto, Ontario Institute for Studies in Education professzora

legalábbis a többségi társadalomból való kizárásukat (pl. szegregált iskolákban és lakónegyedekben), a liberálisok a többségi társadalomba kívánják „beolvasztani” a bevándorlókat. A „beolvasztás” azonban nagyban hasonlít a „kizáráshoz”, mivel mindkettő a „probléma” megszüntetésére irányul. Ezeket a politikai lépéseket követve, a kulturálisan sokszínű közösségek nem lesznek sem láthatóak, sem hallhatóak. Az asszimilációs oktatáspolitikai ugyanis nem teszi lehetővé az anyanyelv megőrzését. Amennyiben a diákok mégis ragaszkodnak kultúrájuk és nyelvük megtartásához, úgy jelenik meg, hogy nem képesek azonosulni a többségi kultúrával és nem áll szándékukban megtanulni a többségi társadalom nyelvét. Noha nem jár fizikai büntetés az anyanyelv használataért az iskolában (ahogy az sok országban történt), teljesen egyértelműen nyilvánul meg számukra az üzenet, hogy ha szeretnék, hogy a tanár és a társadalom elfogadja őket, meg kell tagadniuk mindenjellelű kötődést anyanyelvükkel és kultúrájukkal.

Mind Európában, mind Észak-Amerikában még mindig nagyon jellemző ez a „problémamegoldó” irányvonal az oktatásban. Sajnálatos módon azonban, ez katasztrofális következményekkel bír a gyerekek és családjaik számára, mivel nem juttatja a gyerekeket megfelelő oktatáshoz, ezzel megsértve alapjogukat, illetve aláássa a gyerekek és szüleik közötti kommunikációt. Minden hiteles pedagógus egyetért abban, hogy az iskoláknak azokra a tapasztalatokra és tudásra kell építeniük, melyeket a gyerekek magukkal hoznak, és az oktatásnak a gyerekek meglévő képességeit és adottságait kell fejlesztenie. Akár szándékosan, akár tudat alatt tesszük tönkre a gyerekek anyanyelvi tudását, és okozunk törést a szüleikkel és nagyszüleikkel való kapcsolatukban, a nevelés lényegének mondunk ellent.

A nyelv és a kultúra szétrombolása az iskolákban a fogadó társadalom számára is kontraproduktív. A globalizáció korában az olyan társadalom, melynek tagjai hozzáférnek a többnyelvűséghez és a multikulturalitás kincseihez, sokkal nagyobb szerephez jut a világgazdaság színpadán. Akkor, amikor a határokon átívelő kulturális kapcsolatok történelmi csúcstól döntenek, a társadalmak önazonossága is nagyban változik. A közösségek és etnikumok identitása soha nem stagnált. Naiv dolog lenne tehát a mai rohanó világban azt hinni, hogy ez az identitás olyan mozdulatlanságban rögzülhet, mint egy – az eljövendő évszázadoknak szánt – fekete-fehér múzeumi fénykép, amely egyetlen kultúrát jelenít meg.

A pedagógusok és döntéshozók számára az a kihívás, hogy hogyan tudják úgy formálni a nemzeti önazonosságot, hogy közben minden állampolgár jogát (és ide tartoznak az iskolások is) tiszteletben tartásuk, és hogy a nemzet kulturális, nyelvi és gazdasági forrásaival a lehető leghatékonyabban élni tudjanak. Azzal, hogy a gyerekeket eltántorítjuk anyanyelvtudásuk fejlesztésétől, a nemzet nyelvi forrásait pazaroljuk el, ez pedig egyszerűen butaság a nemzet érdekeit figyelembe véve; nem beszélve arról, hogy a

gyermek jogainak megsértését is jelenti (az emberi jogokhoz kapcsolódó nemzetközi törvények és gyakorlatok átfogó ismertetéséről olvashatunk Skutnabb-Kangas 2000-ben megjelent munkájában).

Hogyan tud az iskola megfelelő oktatást biztosítani kulturálisan és nyelviileg különböző gyermekek számára? Az első lépés mindenképpen az, hogy meg kell ismerni a nyelvet, és különösen az anyanyelv oktatásban betöltött szerepével foglalkozó kutatási eredményeket.

Mit tudunk az anyanyelv fejlődéséről?

A kutatások nagyon világosan kimondják, mennyire fontos a kétnyelvű gyerekek személyiség- és képességfejlődése szempontjából az anyanyelvük. A kutatási eredményeket BAKER (2000), CUMMINS (2000), és SKUTNABB-KANGAS (2000) foglalják össze részletesen.

A kétnyelvűség a gyermekek nyelvi és egyéb képességbeli fejlődésére is jó hatással van

Amikor a gyerekek két vagy több nyelven fejlesztik képességeiket az általános iskolai éveik során, jobban megismerik a nyelvet és annak alkalmazását. Több gyakorlatra tesznek szert a nyelvfeldolgozást illetően, különösen mikor mindkét nyelven megtanulnak írni és olvasni, és már össze tudják hasonlítani a valóság verbális strukturálásának eltérő módjait. Az utóbbi 35 év több mint 150 kutatása igazolja, amit egykor Goethe mondott: „Aki nem ismer idegen *nyelveket*, semmit sem *tud* a sajátjáról”. A kutatások azt mutatják, hogy a két nyelven történő információfeldolgozásnak köszönhetően a kétnyelvű gyerekek gondolkodása rugalmasabbá válik.

A gyerekek anyanyelvi fejlettségének szintje a második nyelv fejlődését is jelzi

Azok a gyerekek, akik biztos anyanyelvi tudással bírnak, az iskolai nyelven is jobb írás- és olvasáskészséget mutatnak. Azok a gyerekek, akikre a szülők vagy más gondviselők (pl. nagyszülők) időt tudnak áldozni, akiknek úgy mesélnek és beszélgetnek, hogy közben anyanyelvi szó- és fogalomkészletük fejlődjön, úgy kerülnek iskolába, hogy fel vannak készítve az iskolai nyelv elsajátítására, és így jó iskolai teljesítményt nyújtanak. A gyerekek tudása és készségei az otthon nyelvéből átkerülnek az iskola nyelvébe. A gyermek fogalmi rendszerének és gondolkodásának fejlődése szempontjából a két nyelv kölcsönösen hat egymásra. A nyelvek közötti tudástraszfer kétirányú is lehet: ha az anyanyelv támogatásra talál az iskolában (pl. kétnyelvű oktatási rendszerben), a többségi nyelven tanult

fogalmak, a nyelvi, az írás- és olvasáskészség átkerülhet az otthoni nyelvbe is. Röviden, a nyelvek kölcsönösen táplálják egymást, ha az oktatási környezet lehetővé teszi, hogy a gyermek mindkét nyelvhez hozzáférjen.

Az anyanyelv használatának iskolai támogatása nemcsak az anyanyelv magasabb fokú ismeretét teszi lehetővé, hanem fejleszti a gyermek képességeit az iskolai nyelv terén is

Ez az eredmény nem meglepő annak fényében, hogy (a) a kétnyelvűség nyelvi előnyökhöz juttatja a gyereket és (b) a két nyelven megszerzett tudás egymással kapcsolatban, sőt kölcsönhatásban áll. A kétnyelvű gyerekek iskolai teljesítménye jobb, ha az iskola hatékonyan oktatja az anyanyelvet, és adott esetben, anyanyelvi olvasás- és írásoktatást is biztosít. Ott azonban, ahol a gyerekeket arra sarkallják, hogy elvessek, és így ne fejlesszék az anyanyelvüket, a gyerekek tanulást lehetővé tevő fogalmi rendszere is megroppan.

A kisebbségi nyelven történő tanítás nem gyengíti a többségi nyelven történő oktatás hatékonyságát

Vannak olyan pedagógusok és szülők, akik azért szkeptikusak a kétnyelvű illetve anyanyelvi oktatással szemben, mert attól félnek, ez a többségi nyelven történő oktatás rovására megy. Az olyan kétnyelvű iskolákban például, ahol az oktatás egyik fele a gyerekek anyanyelvén, míg a másik fele a többségi nyelven történik, miért szorulna háttérbe a többségi nyelv? Egy, a világ több országában elvégzett, igen szilárd alapokon nyugvó kutatás szerint az olvasás, az írás illetve más tantárgyak kisebbségi nyelven történő oktatása nem rontja le a többségi nyelv tudását. Belga általános iskolákban a három nyelven (anyanyelv, holland és francia) történő írás- és olvasástanulás a Foyer-program keretében egyértelműen igazolja a két- illetve háromnyelvű oktatás előnyeit (vö. CUMMINS, 2000: 218-219).

A fent említett kutatási eredmények alapján világos, mi történik: amikor a gyerekek a kisebbségi nyelven tanulnak (pl. az otthon használt nyelven), a nyelvet nem szűk keretek közt sajátítják el. A tanult fogalmak és szerzett intellektuális készségek a többségi nyelvben és nyelven történő eligazodásuknál is éppoly relevánsak. Azok a gyerekek, akik az anyanyelvükön meg tudják mondani, mennyi az idő, azok értik az idő és az óra fogalmát. Ahhoz, hogy meg tudják mondani egy második nyelven (pl. a többségi nyelven), hogy mennyi az idő, nem kell az óra fogalmát újratanulni, csupán újra kell címkézniük az eddigi fogalmakat, csak a felszíni struktúrát kell megváltoztatniuk egy olyan készség esetében, amely már az övék. Magasabb szinten pedig az írás-, olvasáskészségben és egyéb tantárgyakban

történő tudástranszfer azt teszi lehetővé, hogy pl. egy írott történet fő vonulatát el tudják különíteni a mellékesebb részletektől, meg tudják határozni az okot és az okozatot, látják a különbséget a tény és a vélemény között, és egy történet vagy beszámoló történéseit kronologikus sorrendbe tudják állítani

A gyermekek anyanyelve törékeny és könnyen elvész az iskolaévek során

Sokan csodálkoznak, hogy az általános iskola első éveiben a kétnyelvű gyerekekre milyen könnyen „ragad” a többségi nyelv a mindennapi beszédben (noha sokkal tovább tart számukra, hogy behozzák a tantárgyak nyelvezetét illető lemaradásaikat az anyanyelvi beszélőkkel szemben). Azt azonban csak sokkal kevesebb pedagógus tudja, hogy a gyerekek még otthoni környezetben is milyen gyorsan el tudják felejtani anyanyelvüket. A nyelvvesztés mértéke és sebessége attól függ, milyen koncentrációban képviselteti magát egy nyelvi kisebbség az iskolában és a lakónegyedben. Ahol az anyanyelvet az iskolán kívül is széles körben használják, a gyerekek nyelvvesztése is kevésbé következik be. Ott azonban, ahol a nyelvi közösség nem fordul elő magas koncentrációban vagy különül el egy kerületben, a gyerekek az iskolakezdéstől számított két-három éven belül elvesztik az anyanyelvi kommunikáció képességét. Lehet, hogy receptív (értési) készségüket megőrzik, de a kortársaikkal, testvéreikkel a többségi nyelven beszélnek, és szüleiknek is ezen a nyelven válaszolnak. A serdülőkorra a szülők és a gyerekek közötti nyelvi szakadék érzelmi szakadást eredményez. A diákok gyakran mind az otthon, mind az iskola kultúrájától elidegenednek, ez pedig könnyen megjósolható következményekkel jár.

A nyelvvesztés mértékét csökkentendő, a szülőknek következetesnek kell lenniük az anyanyelv használatában, és elegendő lehetőséget kell biztosítaniuk gyermekeik számára az anyanyelv alkalmazására különféle csatornákon (pl. írás és olvasás) és kontextusokban (pl. anyanyelvi óvodával, játszóházzal vagy a származási országban tett látogatásokkal).

A tanárok szintén közreműködhetnek az anyanyelv megőrzésében és fejlesztésében úgy, hogy a további nyelvtudás értékét hangsúlyozzák és a kétnyelvűség nyelvi és intellektuális teljesítményét értékelik. Kezdeményezhetnek például olyan osztályprojektet, mely (a) a gyermekek nyelvi tudatosságát fejleszti (pl. az osztályban előforduló nyelvek felmérésével és megünneplésével) vagy (b) a gyerekeknek azt a feladatot tűzi ki, hogy megosszák egymással anyanyelvüket (pl. a gyerekek minden nap megtanítanak egy fontosabb saját nyelvű szót a többieknek és a tanárnak).

A gyermek anyanyelvének elutasítása egyben a gyermek elutasítása is

Ha kimondva vagy kimondatlanul azt közvetíti az iskola, hogy „Hagyd az

anyanyelved és kultúrad az iskola kapujában”, a gyerekek az identitásuk egy lényegi részét is otthagyják majd. Ha érzik az elutasítást, sokkal kevésbé és kisebb önbizalommal fognak részt venni az órán. Messze nem elég, hogy a tanárok passzívan elfogadják a gyerekek nyelvi és kulturális másságát az iskolában; kifejezett kezdeményezéseket kell tenniük a gyerekek nyelvi identitásának megerősítésére, például az iskola folyosóin kiplakátolt kisebbségi nyelvű poszterekkel, ezzel is arra biztatva őket, hogy írjanak az anyanyelvükön is a többségi (iskolai) nyelv mellett (pl. a diákok írhatnak és kiadhatnak kétnyelvű könyveket is). Általánosságban azt mondhatnánk, hogy olyan iskolai környezetet kell teremteni, melyben a gyermekek nyelvi és kulturális élményét aktívan elfogadják és támogatják.

Dinamikus önazonosság formálása a jövő számára

Ha egy iskolában a pedagógusok nyelvi politikákat alkotnak, akkor a tantervet és az oktatást úgy kell alakítaniuk, hogy a gyerekek és kisebbségi közösségek nyelvi és kulturális tőkét az iskola minden szintjén támogassák és megerősítsék. Ebben az esetben utasítják el ugyanis azt a sokszínűség iránti negatív hozzáállást és tudatlanságot, mely a társadalomban jelen van. Azzal, hogy az iskola megkérdőjelezi a hatalom kényszerítő jellegű viszonyulását a mássághoz, pozitív tükröt tart a kétnyelvű gyerekeknek, megmutatván, kik ők és kiké válhatnak a társadalom egészében. A többnyelvű gyerekek részvétele nagyon jelentőssé válhat a nemzetközi világban, ha mi, pedagógusok azt tesszük a gyakorlatban, ami hitünk szerint minden gyerekre igaz:

– A gyermekek otthon szerzett kulturális és nyelvi élményei továbbtanulásuk szempontjából meghatározóak; nekünk pedig erre az alapra kell építeni ahelyett, hogy betemetnénk azt. – Minden gyereknek joga van ahhoz, hogy az iskolában láttassa és fejlessze az adottságait.

Röviden tehát, társadalmunk kulturális, nyelvi és intellektuális tőkéje drasztikusan nőni fog, ha a kulturálisan és nyelvileg különböző gyerekeket nem megoldandó problémaként látjuk, hanem ráésszélünk arra a nyelvi, kulturális és intellektuális kincsre, melyet otthonról hoznak iskoláinkba és a társadalmunkba.

Fordította: Huppert Anna

Irodalom

- Baker, Colin. 2000. *A parents' and teachers' guide to bilingualism*. 2nd Edition. Clevedon: Multilingual Matters.
- Cummins, Jim. 2000. *Language, power, and pedagogy. Bilingual children in the crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Skutnabb-Kangas, Tove 2000. *Linguistic genocide in education-or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Bilingual Children's Mother Tongue: Why Is It Important for Education

JIM CUMMINS

Due to a number of factors, migration and multilingualism are quite common phenomena in several countries today. As a consequence, schools can boast children from various cultures with different linguistic backgrounds. Even though using their mother tongues as school are not punishable as such, but by various means of discouragement, students often go through a language shift from their native tongues to the majority language. The loss of language and culture in schools, however, is not only destructive for the students and their home relationships but is also highly counter-productive for the host society itself. In an era of globalization, a society that has access to multilingual and multicultural resources is advantaged in its ability to play an important social and economic role on the world stage. The challenge for educators and policy-makers is to introduce ways and methods at school which encourage children to use and maintain their first languages shaping thereby the evolution of national identity in such a way that the rights of all citizens (including school children) are respected, and the cultural, linguistic, and economic resources of the nation are maximized.

